

NUTQIY FAOLIYATDA ICHKI NUTQ VA UNING O'ZIGA XOSLIKLARI

Eshanayeva Gulnoza,
TerDPI 2-kurs magistranti

Annotatsiya

Psixolingvistika psixologiya va lingvistika fanlarining birikuvidan yuzaga kelgan fandır. Uning o'rganish obyekti til, nutq, inson ruhiyati hamda dunyoqarashidir. Shu jihatdan u ondagi lisoniy hodisalarni tahlil qiladi. Nutq hosil bo'lishining psixolingvistik xususiyatlari mavjud bo'lib, ular g'oyatda murakkabliklarga egadir. Maqolada nutq yaratilishi, ichki nutq jarayonining psixolingvistik jihatlari, ichki nutqning hosil bo'lish shakllari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: psixolingvistika, nutqiy faoliyat, ichki nutq, shaxs, o'ylash, reseptiv ko'rinish, eksperimental tadqiqot.

Внутренняя речь и ее особенности в речевой деятельности.

Ешанаева Гулноза, аспирантка 2 курса ТерДПИ

Аннотация. Психоллингвистика — это раздел психологии и лингвистики. Объектом его изучения являются язык, речь, психика и мировоззрение человека. Исходя из этого, он анализирует языковые явления в сознании. Существуют психоллингвистические особенности речеобразования, которые чрезвычайно сложны. В статье рассматривается создание речи, психоллингвистическое управление внутренним речевым процессом, формирование внутренней речи.

Ключевые слова: психоллингвистика, речевая деятельность, внутренняя речь, личность, мышление, рецептивный взгляд, экспериментальное исследование.

Inner speech and its peculiarities in speech activity

Eshanayeva Gulnoza, 2nd year graduate student of TerDPI

Annatation. Psycholinguistics is a branch of psychology and linguistics. The object of his study is language, speech, human psyche and worldview. Based on this, he analyzes linguistic phenomena in the mind. There are psycholinguistic features of speech production, which are extremely complex. The article discusses the creation of speech, the psycholinguistic management of the internal speech process, and the formation of internal speech.

Keywords: psycholinguistics, speech activity, inner speech, personal, thinking, receptive view, experimental research.

Nutq ichki vosita sifatida nutqiy faoliyatning barcha turlarini bajaruvchi manbadir. Aytilgan va yozilgan voqea yoki narsalar hamda nutqiy faoliyat subyektlari psixik holatining o'zgarishlari jamlanmasi nutqiy faoliyatning mahsulotidir. Nutqiy faoliyat reseptiv va mahsulot ko'rinishida bo'lganligi sababli uning natijasi reseptiv ko'rinish - nutqiy ifoda mazmunini tushunish, mahsulot ko'rinishi va boshqalar tomonidan resepsiya (nutqni idrok qilish) xarakterini tushunish jarayonidir.

Nutqiy faoliyatning o'ziga xosligini ta'minlovchi omillar ham mavjud bo'lib, bular uni amalga oshirishdagi asosiy variantlar: nutqiy kommunikatsiya va ichki nutq shakllari hisoblanadi. Nutq, asosan, aloqa qilish vositasi va shakli sifatida bu vazifani amalga oshirishda turli shakllardan foydalanadi.

Maxsus eksperimental tadqiqotlar nutq jarayonining qayta aloqa mexanizmi - nutq faoliyatining retseptiv turlarida, avvalo, tinglash jarayonida ham foydalanilishini ko'rsatadi. Unga ko'ra, tinglash jarayonida (idrok etish, nutqni anglash va tahlil qilish) shaxsda ichki nutqning "motor faoliyati"ni ishga tushiradi. Nutqni idrok etish jarayonida u ikki asosiy turlarda yuzaga keladi: periferik (artikulyar)nutq apparati organlarida mushak tonusining kuchayishi va bu organlarning o'ziga xos kichik harakatlari (til harakatlari) ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Har bir shaxs ijtimoiy va hayotiy faoliyatida ichki nutq ("o'zi bilan o'ylash", "o'zi bilan gaplashish", "ichki ovoz") dan foydalanadi. Ichki nutq - bu insonning o'zi

bilan bo'ladigan dialogi bo'lib, bunda shaxs o'zi bilan mulohaza yuritadi. Bu jarayon shaxsning o'ziga qaratilgan nutqi, o'ziga murojaati hisoblanadi. Ichki nutq vositasida kishilar o'z his-tuyg'ularini tahlil qilib, qayta ishlab, talqin etadilar. Shaxs ba'zi bir masalalarni hal etganida, biror narsa yoki voqeani eslaganida va tasavvur qilganida, rejalar tuzganida, orzu-hayol qilganida o'z- o'ziga ichki nutq orqali murojaat qiladi. Bu hodisa aqliy dialoglar o'yin vaziyatlari sifatida ko'pchilikka ma'lum. O'z-o'zini tartibga keltirish, o'z -o'zini tarbiyalash, introspektsiya (Lotin tilidan kelib chiqqan "introspektsiya" atamasining etimologik buzilishi hodisalarning tashqi oqimidan, ular qabul qilingan yo'lga, shuningdek, natijada paydo bo'ladigan hissiyotlarning nozik nuanslariga qarab turishdan kelib chiqadigan kuzatuvni taklif qiladi. bu butun jarayon. Bu ko'pincha e'tiborga olinmaydigan ichki voqealar to'g'risida xabardorlikni kuchaytirish uchun tashqarida sodir bo'layotgan voqealarning tabiiy oqimida qasddan pauza qilishni o'z ichiga oladi. [1]), o'z-o'zini rivojlantirish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Psixologlar tomonidan muammoli vaziyatlarda baland ovozda uni talaffuz etish shaxsning o'zini tarbiyalashida va muammoni hal etishida muhim ahamiyatga egadir. Baland ovozda voqea-hodisani gapirish yoki yoziish jarayonida baland talaffuz qilib ma'lumotni yozish nima sodir bo'layotganini yaxshi tushunish va voqea yoki narsa tafsilotlarini, sabab-oqibat munosabatlarini ko'rishga ko'mak beradi. Ichki va tashqi nutqni teng tahlil qilib bo'lmaydi. Chunki ikkalasi o'zaro bir-biriga bog'liq ikkita elementlar hisoblanadi. Insonning ichki fikrlari hamda ularning so'zlarga ko'chuvchi so'z va fikrni bir-biriga bog'lovchi ichku nutq elementlaridir.

Biz ichki nutq elementlarini barcha ongli idroklarimiz, xatti-harakatlarimiz va tajribalarimizda topamiz, ular nutq munosabati yoki o'z-o'zini ko'rsatma yoki sezgi va idrokni og'zaki talqin qilish shaklida yuzaga keladi. Bular ichki nutqni inson aqliy faoliyati va ongining muhim va universal apparatiga aylantiradi. Ichki nutq quyidagicha ko'rinishlari bilan xarakterlanadi:

- 1) komponentlarning koagulyatsiyasi va oqlutunatsiyasi;
- 2) komponentlarning predikativ tabiati;
- 3) komponentlarning semantik o'ziga xosligi va katta darajadagi situatsion kontekstli konditsionerlik.

Shu bilan bir qatorda ichki nutqning psixologik xususiyatlari ham mavjud bo'lib, ular quyidagicha tavsiflanadi:

Siqish. Qoida tariqasida, gapda faqat bitta bosh a'zo bo'ladi: mavzu yoki predikat. Ko'chada mushukni ko'rganimizda qanday fikr paydo bo'lishini eslang: "Mushuk!". Shu bilan birga, u yurib yoki biror narsa yeyayotganini, rangi qanday ekanligini va hokazolarni o'ylash va tushunishga vaqtimiz bor.

Sukunat. Biroq, verbalizatsiya ma'lum bir shaxsning artikulyar apparati xususiyatlariga bog'liq. Ba'zan bu o'zini g'o'ldiradi, pichirlash, "baland ovozda o'ylash" yoki hatto o'zi bilan to'liq ovoqli dialogda namoyon bo'ladi.

Semantika fonetikadan ustun turadi. Qoida tariqasida unli tovushlar tushadi (ular kamroq yuk ko'taradi).

Olmosh. Fikrlarda biz obyektни muayyan sharoitlarda ko'rib chiqamiz, uning xususiyatlarini, joylashishini va hokazolarni ko'rsatamiz. Misol: "Kecha men unga uch marta qo'ng'iroq qilmoqchi bo'ldim, u telefonni ko'tarmadi. Nega? Balki bu oxirgi uchrashuvimizda unga javob berganim uchundir?"

U kinestetik, eshitish va vizual tasvirlarda aks etadi. Ehtimol, siz biz nimani o'ylayotganimizni ko'rishingiz, eshitishingiz va hatto his qilishingiz mumkinligini payqadingiz.

Fikrlarning tovushsizligiga qaramay, nutq apparati doimo ularning shakllanishi va rivojlanishida ishtirok etadi. So'zlarning talaffuzi va ishlab chiqilishi doimo saqlanib qoladi. Bu yalang'och ko'z bilan ko'rinmaydi, lekin maxsus texnika til va lablar harakatlarini tuzatishi mumkin. Mobil nutq apparati bo'lgan odamlarda harakatlarni yalang'och ko'z bilan ko'rish mumkin. Bundan tashqari, harakatlar faolligi quyidagi sharoitlarda yuqori bo'ladi:

qiyin muammoni hal qilish;

axborotni tahlil qilishda qiyinchiliklar;

stress, zo'riqish, charchoq, charchoq;

muammoni hal qilishda yangi yondashuvlarni izlash;

hissiy haddan tashqari hayajon;

axborot tirbandligi, tasvirlar, g'oyalar va boshqa narsalarning ko'pligi.

Bunday paytlarda o'z-o'zidan suhbatlar sezilarli, balandroq bo'ladi. Misol: "Ha, yaxshi, yaxshi, yaxshi, biz bu haqda o'ylashimiz kerak. Men buni qildim, keyin buni qildim va shunday bo'ldi. Va agar shunday bo'lsa? Yo'q, unday emas. Va hokazo? Yana, bu emas."

Oddiy masalalarni hal qilishda, ba'zi ko'nikmalar mashqlar bilan sayqallanganligi sababli, "o'z-o'zidan" suhbatlar torayadi va ovoz apparatining faolligi pasayadi.

Shunga qaramay, bu kundalik hayotda, ayniqsa ish sohasida aniq ko'rinadi. Yangi ko'rsatmalarni o'rganayotganda, ko'p odamlar o'z harakatlarini ovoz chiqarib yoki jimgina aytadilar. Ular buni qanchalik tez-tez takrorlasa, shunchalik kam gapirish kerak.

Ichki nutq bizga tashqi muloqotni (yozma yoki og'zaki) tayyorlash uchun kerak. Biz birinchi navbatda nima demoqchi ekanligimiz haqida o'ylaymiz, eng yaxshi so'zlarni tanlaymiz va keyin o'zimizni ifodalaymiz. Shunisi e'tiborga loyiqki, har qanday odamning ichida o'zi bilan aqliy suhbat doimo yangraydi. Ba'zilar uchun bu "fikrlar to'dasi", boshqalar uchun vaziyatlarning tizimli tahlili yoki shunchaki yoqimli xotiralar, fantaziyalar. Ba'zi odamlarda fikrlarning og'zaki ifodalanishi aniqroq, boshqalarda esa zaifroq. Bu xarakter va temperamentning o'ziga xos xususiyatlariga, ishning xususiyatlariga bog'liq.

Xo'sh, nima uchun odamga ichki nutq kerak:

olingan ma'lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish, xabardor qilish, umumlashtirish, tanlash, tushunish;

faoliyat, harakatlar, so'zlarni o'z-o'zini tartibga solish;

o'z-o'zini gipnoz qilish, o'z-o'zini rag'batlantirish;

so'zlarning, ishlarning o'zini o'zi qadrlashi.

Keling, oxirgi nuqtaga alohida e'tibor beraylik. O'z ichida mulohaza yuritish insonning o'ziga bo'lgan hurmatini shakllantiradi. Bu quyidagi sxema bo'yicha sodir bo'ladi: o'z-o'zidan gapirish, o'z-o'zini fikrlash, harakatlar, o'zini o'zi qadrlash. Esda tutingki, biz qanchalik tez-tez bir narsani o'ylaymiz, lekin boshqasini aytsak, haqiqiy fikrlarimiz va niyatlarimizni yashiramiz.

O'zi bilan suhbatlar alohida e'tibor talab qiladi, ular fikrlashni belgilaydi.

Ichki muloqotning mazmuni va holati insonning psixologik salomatligining haqiqiy ko'rsatkichidir. U psixoterapevt sifatida ham ishlaydi. Sizning fikrlaringiz sizning shaxsiyatingizga, o'z-o'zini hurmat qilish va o'z-o'zini anglash uchun zararli emas, balki ijobiy ta'sir ko'rsatishiga ishonch hosil qilish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Boboxonova D. Psixolingvistika. Ma'ruzalar matni. Namangan. 2019.
2. <https://uz.warbletoncouncil.org/introspeccion-en-psicologia-2356>
3. Yoqubov O. Ko'hna dunyo. -T.: Yangi asr avlodi, 2018.
4. Yoqubov O. Muqaddas. Qissa. -T.: O'zbekiston, 2012.

